

PSYCHOLOGISCH DRAMA *EILEEN*

Hoe een ideaal escaleert

Tanja Nijmeijers gewelddadige carrière bij de FARC werd door scenaristenduo Hein Schütz en **Alma Popeyus** en regisseur **Hanro Smitsman** in een vrije interpretatie omgesmeed tot een tweeluik: *Eileen*.

Gesprek over de weerbarstige praktijk van *faction*.

DOOR MINOU OP DEN VELDE

Alma Popeyus, scenarist

Wie kwam met het idee voor *Eileen*?

ALMA Popeyus: 'Joost de Wolf, hoofd Drama van de VPRO, belde ons in 2007, toen de dagboekjes van Tanja Nijmeijer waren gevonden bij de aanval van het leger op de FARC. Joost wilde een psychologisch drama, geïnspireerd op Tanja's verhaal, en die opdracht hebben we gretig aangegrepen. Want hoe haalt dat meisje het in haar hoofd om bij de FARC te gaan? Zij was tenslotte student en met haar 23 het puberstadium van het dwepen voorbij.'

Begrijpt u nu iets van Tanja's motieven?

'Nou, op een gegeven moment distantieer je je van Tanja, ook vanwege de familie. We hebben bij de allereerste vergadering besloten dat het netjes was om hen te laten weten dat we hiermee bezig waren. Omdat het mij heel onaangenaam lijkt als iemand met de geschiedenis van je kind aan de haal gaat. Wij begrepen toen dat zij geen bemoeienis wilden. Maar geen contact met de familie is voor ons geen regel bij *faction*. We zijn een tijd met de Ikon Vier bezig geweest, die jongens die in 1992 namens de Ikon en Vrij Nederland naar El Salvador zijn gegaan voor een reportage. Ze zijn daar vermoord, maar er werd gezegd dat ze onvoorzichtig waren geweest en terecht waren gekomen in een schietpartij tussen het leger en de guerilla's. De familie wilde dolgraag meewerken om de onderste steen boven te krijgen. Wij zijn de feiten nagegaan en wij weten nu zeker dat ze zijn vermoord. De film moet alleen nog steeds ge-

maakt worden, want omroepen vonden het toch gênant tegenover de Ikon, want die waren deels verantwoordelijk.'

Dat de familie van Tanja geen contact wilde heeft u niet doen aarzelen?

'Nee, die aarzeling zou je hebben als je een slecht geweten had, maar wij wilden uitzoeken wat haar dreef. Heel bona fide.'

Wanneer acht u een argument zwaarwegend genoeg om wel te stoppen?

'Toen wij schreven wist niemand of Tanja nog leefde. Maar stel dat er onderhandelingen waren geweest om haar vrij te krijgen, en je dat had getorpedeerd door een vorm van publiciteit, dan waren we denk ik gestopt. Tja, we kunnen aasgier of lijkenpikker worden genoemd, bij *De Enclave* hebben we dat probleem gehad. De moeders van de slachtoffers in Srebrenica hadden wij niet gesproken, en dat namen ze ons kwalijk.'

Als de familie van Tanja wel met u had willen spreken, had u dat dan afgeslagen?

'Waarschijnlijk niet, maar of we daar iets mee hadden gedaan is maar de vraag. Contact met naasten is geen garantie voor de waarheid, juist niet. De familie heeft uiteindelijk maar één belang, en dat is Tanja terugkrijgen. Als ik in die situatie zat zou ik een scenarist niet alles vertellen. We hebben veel gelezen over Tanja en de FARC, en over vergelijkbare gevallen, en daarna ons eigen verhaal geschreven.'

*Wat is voor u het centrale thema van *Eileen*?*

'Allereerst de vraag waarom iemand zo iets

doet, en als tweede: je denkt als moeder je kind te kennen, en dan doet ze iets onbegrijpelijks. Je wilt niet geloven dat ze daar vrijwillig zit, en denkt: als ik erheen ga dan haal ik haar eruit. En als dat dan niet lukt moet je haar keuze accepteren. Ik zelf zou me ook schuldig voelen, want je hebt een kind voortgebracht dat moordt en bommen legt.'

Begrijpt u haar drijfveren nu?

'Tanja werd in Colombia getuige van gruwelijke sociale tegenstellingen. Maar er zijn ook Colombiaanse vrouwen bekend die hun baby aan hun moeder gaven om met hun FARC-vriendjes in de kroeg te kunnen hangen. Ik vroeg me af: is dit egoïsme, of zijn het een soort heiligen die een gesublimeerd leven lieden omdat het onrecht hen naar de keel grijpt? Ik denk dat het bij Tanja het laatste is, maar dat is pure speculatie. In de jaren zestig maakte ik in mijn omgeving mee dat meisjes alles in de steek lieten om zich aan de revolutie te wijden. En die meisjes zagen de wereld zwart-wit.'

Op YouTube-beelden van de echte Tanja zie ik een flirterig, vrolijk meisje, maar in uw tweeluik is ze een ernstige, bijna getergde vrouw. Waarom?

'Ik denk dat de flardjes film uit de jungle en boodschappen van Tanja aan haar ouders vaak propaganda zijn, bedoeld om uit te drukken dat ze daar is uit vrije wil. Maar in de fragmenten uit haar dagboeken lees je dat ze het daar soms verschrikkelijk vindt en weg wil. Ze zit als gestudeerd meisje in de jungle tussen ongeletterde strijders die voor de lol

Sophie van Winden in *Eileen*

apen uit de boom schieten. Er was wel iets meer levenslust ingepland in het scenario, ze kreeg bijvoorbeeld een verhouding met de knappe legerleider. Maar ja, een scenario is een groot huis, waarin soms maar een paar kamers worden bewoond. Wij vonden het ook heel belangrijk om te laten zien dat de moeder naar de jungle gaat om haar dochter terug te halen. Dus niet om haar te bezoeken, wat het nu geworden is in de film. Hanro herschrijft heel veel. En een regisseur moet zich ook vrij voelen, absoluut. Maar je kunt wel achteraf zeggen: ik vind het stom hoe je dit of dat gedaan hebt. We hebben de film pas op de première gezien. Ik denk dat Hanro bang was voor onze reactie op bepaalde ingrepen.'

U laat de moeder naar de jungle gaan ná de aanslag op FARC in 2007. In werkelijkheid was het andersom.
'Klopt, maar wij maken geen reconstructie.'

Maar u beseft toch wel dat veel kijkers het als reconstructie zullen ervaren?
'Daar zit ik niet mee, wat ze denken. Stel dat de echte Tanja goedbedoeld haar leven inzet om ernstig onrecht te bestrijden, en wij zouden haar afschilderen als een dom sletje van politieke loverboys. Dán zou mijn geweten knagen. Maar niet over een tijdslijn. Het gaat bij *faction* altijd maar over de waarheid respecteren of ombuigen, kijk maar naar *Holleeder*. Maar in twee keer vijftig minuten kún je niet eens alle feiten verwerken, al zou je het willen. Wij concentreren ons liever op een psychologisch en filosofisch onderzoek naar de drijfveren van moeder en dochter.'

Alma Popeyus: 'Ik zit er niet mee dat veel kijkers het als een reconstructie zullen ervaren'

Hanro Smitsman, regisseur

U maakte Skin, gebaseerd op de moord op Kerwin Duinmeijer, Schemer, geïnspireerd door de moord op Maja Bradaric, en nu Eileen. U bent de go-to-guy voor faction?

HANRO Smitsman: 'Ja, ik word er veel voor gevraagd, maar vaak zeg ik: jongens, ik ben niet geïnteresseerd in de waarheid, ik wil een goed verhaal maken! Toen ik voor *Eileen* in Colombia rondliep dacht ik wel: wow, dit zijn de krottenwijken waar Tanja ook geweest is, maar daarna was ik met een fictieverhaal bezig. De FARC begon tenslotte als een marxistische organisatie die voor de kleine boeren opkwam en streed tegen de grootgrondbezitters, maar het werd een drugsbende. *Eileen* gaat over hoe een ideaal escaleert, en hoe radicalisering leidt tot vervreemding en isolement.'

Wat zijn volgens u de werkelijke drijfveren van Tanja?

'Ik denk dat Tanja zich de ellende in de krottenwijken wel degelijk aantrok, maar dat ze de uitstraling van de FARC ook wel spannend

vond. Stoere mannen! Als kind werd ik ook enorm aangetrokken tot de Spaanse burgeroorlog. Maar uiteindelijk ontdekte ik dat anarchisten en communisten ook met elkaar vochten en dat dat onttaarde in moordpartijen. Macht corrumpeert altijd.'

Hoe respectvol bent u met het scenario omgegaan?

'Hmm, je moet respect hebben voor wat het verhaal wil zeggen, niet zozeer voor het letterlijke scenario. Ik heb kleine dingen veranderd... of eigenlijk best wel veel. Het begin, het eind, dialogen... Ik denk dat het best schrikken is voor Alma en Hein. Alma was niet blij met het feit dat de moeder Tanja niet bevrijdde. Maar ik geloof niet dat een vrouw die nog nooit in de jungle is geweest haar dochter daar uit kán bevrijden.'

Tanja heet in de film Eileen, naar haar schuilnaam in de FARC. Is dat omdat u bang bent voor juridische procedures?

'Nou eh, daar houd ik me niet mee bezig, daar moet de producent de makers voor beschermen.'

Maar u heeft er vast een idee over? Holleeder en zijn maten spanden een kort geding aan tegen uw producent, IDTV, die ook De Heineken ontvoering maakte.

'Maar moet je dan stoppen met *faction*? De kijker is naïef als hij denkt dat het precies zo is gegaan. En die Holleeder... Je ontvoert iemand en dan ga je zeggen: ik sta nu wel in een slecht daglicht! En een meisje dat zich aansluit bij de FARC, en zélf ook de publici-

Hanro Smitsman op locatie

teit opzoekt via YouTube, en het filmmaker vervolgens kwalijk neemt dat ze zich door haar verhaal laten inspireren?’

Wacht even, u denkt dat Tanja op de hoogte is van dit tweeluik?

‘Dat weet ik wel zeker. Het gonst in Colombia. Die FARC-mensen hebben alles, van internet tot satelliettelefoons. Reken maar dat zij dit zullen zien.’

De ouders mijden de pers. Heeft u gearzeld om dit project aan te pakken?

‘Nee, want ik suggereer niet dat dit haar levensverhaal is. Oké, we gebruiken haar naam in de publiciteit, om aan de kijker duidelijk te maken hoe die er naar moet kijken. Je weegt het wel af. Ik ben ook gevraagd voor een serie van de vpro over Hirsi Ali. Maar na een maand ben ik al gestopt. In een tijd dat moslims buitenspel gezet en gediscrimineerd worden, wil ik geen serie maken die dat beeld versterkt.’

Ik begreep dat die serie uiteindelijk niet is gemaakt wegens bedreigingen. Hoe zat dat?

‘Ik weet dat er een passage in het scenario stond waarin de zus van Hirsi Ali met de Koran haar billen afveegt. Toen ze in Nairobi gingen casten zijn er via de krant door moslims bedreigingen geuit aan het adres van de makers. Maar daarna zijn ze gewoon verder gegaan. Ik denk dat het uiteindelijk niet doorging omdat het een moeilijk verhaal is om te vertellen. Omdat Hirsi Ali een opportunist is, zonder een greintje idealisme.’

De ouders van Tanja hebben de uitnodiging voor een viewing afgeslagen. Interesseert het u wat zij van de film vinden?

‘Tuurlijk wel. Maar het is best waarschijnlijk dat ze zeggen: dit is absoluut niet ons verhaal. Het omgekeerde heb ik overigens ook

Hanro Smitsman:
‘Vaak zeg ik: jongens, ik ben niet geïnteresseerd in de waarheid, ik wil een goed verhaal maken!’

meegemaakt. Ik maakte *Skin* [telefilm gebaseerd op de moord op Kerwin Duinmeijer door Nico Bodemeijer] en toen kwam er een jongen naar me toe, Frankie Kattenburg, dat was een vriend van Nico Bodemeijer. Hij zei: “die film is mijn verhaal, want ik heet Frankie, mijn moeder heette ook Anna en is ook dood en ik heb iemand vermoord en vast gezeten. Dus hoe kom je hieraan?” En hij liet een foto zien van zijn vader en dat was gewoon John Buijsman met snor! Die film is helemaal niet op hem gebaseerd natuurlijk. Maar het was zo frappant dat ik schrok: hoe kán dit? Uiteindelijk hebben we nog wat biertjes gedronken. Maar terug naar Tanja: ik hoop dat haar ouders een verhaal zien dat ze herkennen.’

O, dat vindt u wél belangrijk?

‘Nouja, ik film het wel zo dat je van Eileen gaat houden. En ik hoop dat het een reëel beeld is van hoe je kan afglijden en de noodzaak van idealisme, maar ook de gevaren. Ik hoop dat de ouders zeggen: het is niet onze dochter, maar we vinden het verhaal wel goed, het klopt wel ergens. Als zij het beeld dat ik schets totale onzin vinden, dan is mijn film niet geslaagd.’

Eileen (deel 1)

▶ MAANDAG, NEDERLAND 2, 21.00-22.00 UUR

HET woord ‘hebzucht’ roept niet alleen emoties maar ook misverstanden op. Vaak, en meestal bij gebrek aan beter, wordt er gerefereerd aan de inmiddels uitentreuren herhaalde uitspraak van Gordon Gecko in de film *Wall Street* van Oliver Stone, overigens gebaseerd op een boek van Tom Wolfe. Waarbij men vergeet dat het met Gecko niet goed afloopt en dat er veel over Oliver Stone kan worden gezegd, maar dat hij een aanhanger is van het neoliberalisme lijkt me geen adequate omschrijving van zijn ideeën, voor zover die ideeën coherent kunnen worden genoemd.

Maar goed, hebzucht. Als een vakbond namens een groep ambtenaren vier procent loonsverhoging eist, is dat hebzucht? Of mogen we pas van hebzucht spreken als het om twintig procent loonsverhoging gaat? Hebzucht heeft uiteraard altijd betrekking op de ander. Daarbij doet men voorkomen, een residu van het marxisme, dat het persoonlijk gewin haaks moet staan op het algemeen belang. Iemand die bijzonder hebzuchtig is en veel belasting betaalt, draagt in de meeste gevallen dankzij zijn hebzucht bij aan de spreiding van de welvaart. Ook is het mogelijk dat de hebzuchtige een deel van zijn fortuin schenkt aan de bestrijding van malaria. Om maar iets te noemen. Niemand kan ontkennen dat George Soros hebzuchtig is geweest. Tegelijkertijd moet worden erkend dat zijn foundation dingen doet die wij ‘goed’ noemen.

Kortom, hebzucht is waardevrij. Zij kan worden aangewend voor het goede en voor het slechte. Belangrijker lijkt mij dat hebzucht deel uitmaakt van de menselijke psyche, net als bijvoorbeeld lust. Lust kan ziekelijke vormen aannemen (erotomanie) maar daarmee is de lust zelf nog niet in diskrediet gebracht.

Het bestrijden van de menselijke hebzucht lijkt mij hoe dan ook net zo absurd als pakweg het bestrijden van westenwind. Misschien is het bestrijden van hebzucht zelfs schadelijk. Zonder hebzucht geen welvaart, zonder welvaart geen mensenrechten; mensenrechten zijn een neveneffect van de ongekende spreiding van welvaart, die in betrekkelijk korte tijd heeft plaatsgevonden. Dat de spreiding beter kan, is evident, maar net zo evident is het dat de gemiddelde arbeider in West-Europa de beschikking heeft over producten en medische zorg waar de aristocratie drie eeuwen geleden niet eens over kon dromen.

■ ARNON GRUNBERG